

La Comuna i el dilema marxista entre república democràtica i constitució comunal.¹

Joan Tafalla.

En aquest article evocaré breument la qüestió del centralisme en Marx. I ho faré partint d'una evidència, sovint oblidada: en vida de Marx, el marxisme no existia. Parteixo també del fet que, des dels propis anys 90 del segle XIX en que es va crear el marxisme, aquest mai no va ser un cos únic i unitari de doctrina. Des del primer moment aparegueren diversos marxismes, sovint en lluita aferrissada entre ells.

Aquesta realitat va afectar la visió que tant la socialdemocràcia de finals del segle XIX, com el comunisme del segle XX tingueren sobre la qüestió del centralisme, de l'estat i de la nació. No sempre les idees dels marxistes sobre aquestes i d'altres qüestions han tingut gaire a veure amb les de Marx.

Diversos autors han demostrat des fa temps com i de quina manera la experiència dels proletaris parisencs va produir un canvi molt important en la concepció marxiana de l'estat i, de manera subsidiària, en la seva visió sobre el centralisme.² Més modestament, l'autor d'aquest article ha intentat aportar algun gra de sorra a aquesta temàtica en dos textos recents.³

Si bé Marx seguia apassionadament i atenta els esdeveniments parisencs lluny de la primera línia de foc, cal reiterar que les seves opinions, expressades en les dues crides de la AIT que va redactar,⁴ així com en la seva correspondència, estaven basades en una informació directa i concreta dels esdeveniments facilitada per part de diversos *communards* com Leo Frankel, Eugène Varlin, o Élisabeth Dmitrieff, que mantingueren correspondència amb ell durant els 72 dies que va durar l'intent d'assalt al cel. El seu relat sobre la Comuna i les lliçons que en va extreure eren producte d'aquesta informació directa i de la lectura amplia i minuciosa dels textos dels *communards* i dels esdeveniments publicats a la premsa de Paris, *communarde* o no, que li arribava immediatament després de ser impresa.

Cal dir que partir de la Comuna de 1871, tant Marx com Engels revisen radicalment la seva concepció sobre el centralisme forjada en els anys 1848-1852. Ambdós consideren que un dels mèrits principals de la Comuna havia estat l'intent de destrucció de l'estat centralista i burocràtic construït sota el primer Imperi, i conservat tant durant la Restauració monàrquica (1814-1830) com en els anys de la monarquia "burguesa" 1830-1848 i en el segon Imperi. Al mateix temps, Marx considerava que la Comuna havia un estat l'intent no reeixit per falta de temps, de construcció d'una nova forma d'estat adequat per a l'emancipació del proletariat.

¹ Publicat a Catalunya Plural, el 25 d'abril de 2021, <https://catalunyaplural.cat/ca/la-comuna-i-el-dilema-marxia-entre-republica-democratica-i-constitucio-comunal/>

² Jacques Texier, *Las innovaciones de Engels: 1885, 1891, 1895*, revista Realitat, nº 44, Set./Oct. 1995, descarregable aquí: <https://arxiuJosepserradell.cat/arxiu/realitat-n-44/>. Alejandro Andreassi, *La Comuna de 1871 i l'Estat*, <https://www.realitat.cat/2021/03/la-comuna-de-1871-i-lestat/>

³ Joan Tafalla, *Quin republicanisme per a l'emancipació? Engels entre la república comunal i la república democràtica*, descarregable aquí: <https://engels.cat/quin-republicanisme-per-a-lemancipacio-engels-entre-la-republica-comunal-i-la-republica-democratica/> i *Cinc proposicions sobre Marx i el fet nacional*: <https://fundacioalternativa.cat/cinc-proposicions-sobre-marx-fet-nacional-joan-tafalla/>

⁴ El lector podrà trobar aquests manifestos aquí: Carlos Marx, Federico Engels, *Obras escogidas en tres tomos*, Moscu, Editorial Progreso, 1976, pp. 188-259.

Aquesta forma “per fi trobada” fou denominada per Marx com a “república comunal”; una denominació que ell no inventa sinó que extreu dels textos dels propis *communards*.

Aquella “forma política per fi trobada” és descrita minuciosament en l'apartat III de *La Guerra civil a França*. Aquest apartat III comença així: “El poder centralitzat, amb els seus òrgans omnipresents: l'exèrcit permanent, la policia, la burocràcia, el clergat i la magistratura – òrgans creats segons un pla de divisió sistemàtica i jeràrquica del treball- procedeix dels temps de la monarquia absoluta i va servir a la naixent societat burgesa com una arma poderosa en les seves lluites contra en feudalisme”. Es pot afirmar que, l'any 1871 Marx considerava que el centralisme fou creat per la monarquia absoluta i no pas per la primera república francesa de 1793, o pel jacobins.

Per a Marx l'única forma política alternativa a l'estat centralitzat no era la república democràtica centralitzada sinó la República comunal: “L'antítesi directa de l'Imperi era la Comuna. El crit de ‘república social’ amb què la revolució de febrer fou anunciada pel proletariat de París, no expressava altra cosa que una república que no sols acabés amb la forma monàrquica de la dominació de classe, sinó amb la mateixa dominació de classe. La Comuna era la forma positiva d'aquesta república”.

Les mesures adoptades per acabar amb el centralisme no son inventades per un Marx extern al moviment que li dicta des de fora allò que ha que el moviment ha de fer. Ben al contrari, Marx pren bona nota d'allò que llegeix: consellers escollits per sufragi universal, amb mandat imperatiu, responsables i revocables pels electors; la Comuna constituïda com a corporació de treball executiva i legislativa cosa que és mateix que dir: abolició de la divisió liberal de poders; la policia deixa de ser un òrgan estatal centralitzat i passa a ser una eina de la comuna, responsable i revocable en tot moment, igual que a la resta de branques de l'administració; la destrucció de l'estat centralitzat: “En mans de la Comuna es posaren no solament l'administració municipal, sinó tota la iniciativa portada fins llavors per l'Estat”; la supressió de l'exèrcit i l'armament general del poble, organitzat en guàrdia nacional quines companyies elegeixen i revoquen els seus oficials; separació de l'església i de l'estat ... *e via dicendo*.

A *La Guerra Civil a França* Marx no inventa res. Llegeix els manifestos, la correspondència, els diaris i publicacions... en fi, es posa a la escolta del moviment real que es desenvolupa davant dels seus ulls i aprèn. Aprèn i modifica profundament les seves concepcions sobre l'estat, sobre la nació, sobre el centralisme.

La república comunal havia de ser establerta en tot el territori de la república. La forma de la comuna havia de ser adoptada per totes les ciutats i pobles, fins al més petit del llogarets. D'aquí n'havia de sorgir una nova unitat de la nació. Una nació entesa en termes cívics, republicans, és a dir no nacionalistes, ètnics o culturals: “No es tractava de destruir la unitat de la nació, sinó pel contrari, d'organitzar-la mitjançant un règim comunal, convertint-la en una realitat al destruir el poder de l'Estat, que pretenia ser l'encarnació d'aquella unitat, independent i situat per sobre de la mateixa nació, en quin cos no era altra cosa que una excrescència parasitària!”.

Si el l'amable lector es pren la molèstia, després de llegir aquest apartat III de *La Guerra civil a França* de confrontar-lo amb alguns dels textos produïts a París entre la tardor de 1870 i abril de 1871, podrà constatar allò que dic. Posaré alguns

exemples. Afortunadament, el lector català disposa ja d'alguns d'aquests textos recentment traduïts a la nostra llengua:

1. La declaració del Consell Federal de les Seccions de París de la AIT de 26 de novembre de 1870 diu: "Allò que tots nosaltres volem, és que cada municipi recuperi la seva independència municipal i que es governi per ella mateixa en mig de la França lliure. Volem la solidaritat per a tots tant en els dies de perill com en els d'abundància. En fi, volem la *terra per a el pagès* que la conrea, la *mina per a el miner* que l'explota, la *fàbrica per a l'obrer* que la fa prosperar";⁵

2. La declaració del Comitè Central de la Guàrdia Nacional de 22 de març de 1871: "La comuna és la base de qualsevol estat polític";⁶

3. El manifest del Consell Federal de les Seccions de París de l'AIT i difós el dia 25 de març de 1871: "La independència de la Comuna és la promesa d'un contracte quines clàusules lliurement debatudes posaran fi a l'antagonisme de classe i garantiran la igualtat social. Vam exigir l'emancipació dels treballadors i la delegació municipal n'és la garantia, perquè proporcionarà a cada ciutadà els mitjans per defensar els seus drets, controlar eficaçment els actes dels seus agents responsables de la gestió dels seus interessos i determinar l'aplicació gradual de les reformes socials".⁷

4. La declaració de la Comuna al poble francès de 19 d'abril de 1871: "La unitat tal com ens ha estat imposada fins avui per l'Imperi, la monarquia o el parlamentarisme, no és altra cosa que la centralització despòtica, estúpida, arbitrària i onerosa. La unitat política, tal com la vol París, és l'associació voluntària de totes les iniciatives locals, el concurs espontani i lliure de totes les energies individuals amb un objectiu comú: el benestar, la llibertat i la seguretat de tots".⁸

Es aconsellable la lectura completa dels textos sense conformar-se amb la cita que ofereixo. Afortunadament, es tracta de textos breus, d'acció escrits per a ésser penjats a les parets de París o impresos en diaris que solien ser llegits en veu alta entre algunes desenes de ciutadans. Naturalment es podrien aportar més textos que avalen la idea que tracto de defensar en aquest article, però donat l'espai disponible, aquests quatre textos semblen una mostra significativa.

Així doncs, la creativitat del poble parisenc, activat en la terrible situació de 1870-71 ensenya a Marx quina forma política podia adoptar un estat que ja no és un estat. Un estat que es proposa una tasca inèdita, mai proposada per ningú: l'emancipació social del poble treballador. Un estat que pretén abolir la diferència entre governants i governats.

República democràtica versus república comunal?

⁵ Declaració del Consell Federal de les Seccions de París de la AIT de 26 de novembre de 1870, descarregable a: <https://www.realitat.cat/2021/03/declaracio-de-lait-de-novembre-de-1870/>

⁶ Declaració del Comitè Central de la Guàrdia Nacional de 22 de març de 1871, descarregable a: <https://www.realitat.cat/2021/03/manifest-del-comite-central-dels-vint-districtes/>. Veure també: Joan Tafalla, *Comuna, república, democràcia, socialisme* <https://catalunyaplural.cat/ca/comuna-republica-democracia-socialisme/?hilit=%27Comuna%27>.

⁷ Manifest del Consell Federal de les Seccions de París de l'AIT, difós al dia 25 de març de 1871, descarregable a: <https://www.realitat.cat/2021/03/lassociacio-internacional-de-treballadors-i-lautonomia-comunal/>

⁸ Declaració de la Comuna al poble francès, de 19 d'abril de 1871, descarregable a: <https://www.realitat.cat/2021/04/que-demana-paris/>

L'article primer de la Constitució de 1793 proclama: "La república francesa és una i indivisible". Aquesta afirmació ha estat gens compresa i encara menys digerida. Se n' ha després un malentès explotat de manera desvergonçada per tota classe de liberals i de nacionalistes que menteixen sobre el suposat centralisme de la primera república francesa i, en general del jacobinisme. És una visió basada, com diu Engels, en un malentès. Un malentès provinent de la historiografia liberal sobre la revolució. En primer lloc de Michelet, però també de Tocqueville.⁹ Un malentès que Marx i Engels compartiren més o menys fins l'època de l'AIT i sobretot, de la Comuna de París, quan varen revisar la seva visió de manera radical.

Engels, influït per l'experiència concreta de la Comuna i per un coneixement més aprofundit de la veritable història de la primera revolució francesa que el que posseïa a finals dels anys quaranta, va revisar aquesta visió de la república única i indivisible. A la reedició de la *Memòria de la Lliga dels comunistes* de març de 1850 publicada 35 anys més tard, deia: "Cal recordar avui que aquest passatge es basa en un malentès. En aquell moment s'admetia - gràcies als falsaris bonapartistes i liberals de la història - que la màquina administrativa centralitzada francesa havia estat introduïda per la gran Revolució i manejada destacadament per la Convenció com una arma indispensable i decisiva per vèncer la reacció realista i federalista i a l'enemic exterior. Però avui se sap que durant tota la revolució, fins al 18 Brumari,¹⁰ l'administració total del departament, del districte i dels municipis es componia d'autoritats elegides pels administrats mateixos els qui, en el marc de les lleis generals de l'estat, tenien una llibertat completa; que aquesta administració autònoma provincial i local, de manera semblant a com succeïa a Amèrica, es va convertir precisament en la palanca més poderosa de la revolució, fins al punt que Napoleó, immediatament després del seu cop d'estat del 18 brumari, s'afanya a reemplaçar-la pel règim prefectorial encara en vigor en els nostres dies i que va ser per tant, des del principi, un instrument de la reacció. Però, en tant que l'autonomia local i provincial no s'oposen a la centralització política nacional, no es pot confondre amb l'egoisme cantonal i comunal que ens ofereix Suïssa i que els republicans federals d'Alemanya del sud volien establir com a regla a Alemanya l'any 1849".¹¹

L'any 1891 en seva la *Crítica al programa d'Erfurt*, Engels reblarà el mateix clau: "Així doncs, república unitària. Però no en el sentit de la present República francesa, que no és altra cosa que l'Imperi sense emperador fundat l'any 1798. De 1792 a 1798, cada departament francès, cada comuna, posseïen la seva completa autonomia administrativa, segons el model nord-americà, i això ho hem de tenir també nosaltres. Nord-Amèrica i la primera república francesa ens han mostrat i provat com s'ha d'organitzar aquesta autonomia".¹²

La idea de la república una i indivisible té a veure amb la idea republicana de que la sobirania nacional-popular és indivisible. És tracta d'un principi republicà bàsic. També ho és que la sobirania nacional-popular, única i indivisible,

⁹ Malentès compartit, malauradament per aquella part de l'esquerra que prefereix Tocqueville a Marx.

¹⁰ 9 de novembre de 1799.

¹¹ Veure el comentari de Jacques Texier, ob.cit.

¹² Friedrich Engels, *Contribució a la crítica del projecte de programa socialdemòcrata de 1891*, Obres escollides en tres toms, ob. cit., p. 458.

l'exerceix el poble des de les comunes¹³ i que la única possibilitat que la forma "república democràtica" pugui tenir un contingut de classe emancipatori és que estigui despullada de la burocràcia connatural al centralisme. En cas de no destruir el centralisme en la república democràtica hi romandria el classisme, la dominació, l'opressió i l'alienació. Tard o d'hora es reproduiria la divisió entre governants i governats.

Estem davant d'un canvi radical de visió sobre la funció del centralisme en el procés d'emancipació social. Per a els vells Marx i Engels carregats amb la motxilla de tota una vida militant i de reflexió constant sobre la revolució, la destrucció de la burocràcia i del centralisme és una condició *sense la qual* la república democràtica no podria obrir el camí al socialisme. Fins i tot es pot afirmar que prefereixen la forma república comunal a la forma república democràtica. No hi ha espai per a exposar això en aquesta seu.

L'experiència del socialisme del segle XX ens mostra l'enorme actualitat d'aquestes posicions dels vells Marx i Engels, que foren ocultades i negligides pels adoradors de l'estat centralista.

¹³ Aquest fou un dels debats centrals entre girondins i montagnards durant el debat constitucional de 1793. Veure, per exemple: Saint Just, *La libertad pasó como una tormenta*, edició a càrrec de Carlos Valmaseda, Vilassar de Dalt, El Viejo Topo, 2006.